

(*Tarihî Metin Çalışmalarında Usul: Menâkübü'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul 2000). Ümit Tokatlı da eser üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (*Elvan Çelebi'nin Menâkıbnâmesi-Metin-İndeks-Gramer*, 1984, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Elvan Çelebi, *Menâkübü'l-kudsiyye* (nşr. İsmail E. Erünsal – A. Yaşar Ocak), İstanbul 1984, ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. XIX-LXXVII; Gölpinarlı, *Katalog*, III, 417-420; Ahmet Yaşar Ocak, *XIII. Yüzyılda Anadolu'da Baba Resûl (Babaîler) İsyanı ve Anadolu'nun İslâmlaşması Tarihindeki Yeri*, İstanbul 1980, s. 153-154, 159-160 (*Babaîler İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü* adıyla genişletilmiş ikinci basım, İstanbul 1996, s. 7-8); a.mlf., "XIII. ve XIV. Yüzyıllar Anadolu Türk Tarihi Bakımından Önemli Bir Kaynak: Menâkıb'ul-Kudsiya fî Menâsib'il-Unsiya", *TD*, sy. 32 (1979), s. 89-102; a.mlf., "Babaîlik", *DİA*, IV, 373-374; a.mlf., "Elvan Çelebi", a.e., XI, 63-64; Mehmet Önder, "Eine Neuendeckte Quelle zur Geschichte der Seldschuken in Anatolien", *WZKM*, LV (1959), s. 83-87; a.mlf., "Elvan Çelebi'nin Menâkıbnâmesi Nasıl Bulundu", *TK*, sy. 296 (1985), s. 49-52; Sadettin Buluç, "Elvan Çelebi Menâkıbnâmesi", *TM*, XIX (1980), s. 1-6; Cl. Cahen, "A propos d'un article récent et Babâîs", *JA*, CCLXVIII (1980), s. 69-70; Ümit Tokatlı, "Elvan Çelebi'nin Eseri, (El)-Menâkıbü'l-Kudsiyye fî (l) -Menâsibi'l-Unsiyye", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, Kayseri 1987, s. 165-171; sy. 2 (1988), s. 259-268.

İSMAİL E. ERÜNSAL

MENÂMAT

(bk. RÜYA).

MENÂME

(المنامة)

Bahreyn'in başşehri.

Otuz beş adadan meydana gelen Bahreyn Devleti'nin en önemli liman şehri ve ticaret-finance merkezi olup ana ada Bahreyn'in kuzeydoğu kesimindedir. Bahreyn şeyhleri çok öncelerden beri Menâme'de oturmuş ve burayı merkez edinmişlerdir. Bugün Bahreyn Emîri Şeyh İsa b. Selmân el-Halîfe'nin sarayı Menâme'nin 20 km. kadar güneyinde bulunan Rifa'ulgarbî'dedir. 1960 yılında burası ile Menâme'nin arasına kurulan ve şeyhin ismine nispetle İsa Town denilen kesimde hükümet daireleri yer almaktadır.

Menâme'nin ne zaman kurulduğu bilinmemekte, ancak kurulduğu bölgedeki

ilk iskân izlerinin milâttan önce III. binyıla kadar gittiği görülmektedir (bk. BAHREYN). Şehrin modern çağdaki önemi 1932'de adada petrol bulunmasıyla başladı. Petrolün 1934 yılında işletmeye alınması ve özellikle kurulan rafinerinin Suudi Arabistan'dan borularla getirilen ham petrolü de işlemeye başlaması üzerine nüfus artışında gözle görülür bir yoğunluk ortaya çıktı. 15 Ağustos 1971 tarihinde bağımsız Bahreyn Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Menâme resmen başşehir oldu. 1980 yılı sayımında nüfusu 122.000 civarında idi; 2001 sayımında bu rakam 153.395'e ulaştı. Bu artışta 1980'de açılan Gulf (Körfez) Üniversitesi de rol oynamıştır. Zira Türkiye'den de öğretim elemanlarının gittiği bu üniversite, şehri bölgenin önemli bir eğitim merkezi haline getirdi. 1984 yılında kurulan alüminyum eritme tesisleri gibi büyük sanayi yatırımları Menâme'ye çok sayıda yabancıncının gelmesine sebep oldu ve 1980'li yılların sonuna kadar mevcut yabancı sayısı üç misline çıktı. Sadece Avrupalı ve Amerikalılar'ın 5000'e ulaştığı şehirdeki komşu ülkelerden gelen işçilerin sayısı da arttı. Gerçek Bahreynli nüfusu daha çok merkezde oturan Sünnîler'le Cid, Hafıs, Sitre, Senâbis, Dirâz gibi banliyölerde oturan ve Bihârne denilen Şiîler teşkil eder; yerli halk Şiîler ağırlıkta olmak üzere ticaretle uğraşır. Bunlardan başka Avâzir bölgesinde Bahreyn vatandaşlığına geçmiş Fars kökenli Şiîler oturmakta ve ticarî hayat-taki etkinlikleriyle övünmektedir.

Şehir, 1988'de şiddetlenen Lübnan iç savaşı sırasında Beyrut'tan kaçan finans çevrelerinin yerleşmesiyle Ortadoğu'da uluslararası sermayenin toplandığı en önemli finans merkezi haline geldi. Bugün Menâme'de 100'ü aşkın yabancı banka şubesinin yanında İslâm bankacılığı da serbest bir gelişme göstermektedir. Bahreyn İslâm Bankası, Faysal İslâm Bankası ve al-Baraka İslâm Yatırım Bankası, özellikle kısa dönemli ve ticarete dayalı mal kredilendirmesinde çok aktif bir bankacılık örneği sergilemektedir. Uluslararası bankacılığın yerleşmesinin ardından 1989'da Bahreyn borsasının açılmasıyla Menâme bölgedeki en aktif borsacılık işlemlerinin yürütüldüğü merkez oldu. 1994 sonlarında Uman şirketleri Bahreyn borsasına girdi. İki yıl geçmeden Ürdün şirketlerinin girmesiyle Menâme'nin ticarî yoğunluğu artarken bundan şehirdeki sosyal hayat da etkilendi. Bunlara paralel biçimde Bahreyn hükümetinin yabancı sermaye yatırımlarını düşük vergiler

yolu ile çekmeye çalışması Menâme'nin uluslararası ticaret merkezi olma sürecini hızlandırdı. Öte yandan 1986'da açılan ve Menâme ile Suudi Arabistan kıyılarını birbirine bağlayan 22 kilometrelik Kral Fehd Köprüsü Menâme'de yaşayan yabancı nüfusu ikiye katladı. Suudi Arabistan'daki yabancı görevlilerle tüccarlar ve sanayiciler sosyal yaşamın kendilerine daha uygun olması dolayısıyla ikamet için Menâme'yi tercih ettiler; bu durum, şehirde iş merkezlerinin çoğalmasını, yeni modern otellerin ve sosyal aktivite merkezlerinin açılması neticesini doğurdu. Menâme'nin eski limanı Bâbülbahreyn'e ek olarak kurulan Mînâselmân Limanı bugün transit mallar için bir serbest liman durumundadır. Buradaki modern kızaklarda 1000 tona kadar olan gemilerin onarımı yapılabilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Izzard, *The Gulf: Arabia's Western Approaches*, London 1979, s. 95-97, 98; *The Middle East and North Africa*, London 1997, s. 316-335; Halil İbrâhim el-Fezi, "el-Menâme", *el-Fayşal*, sy. 34, Riyad 1980, s. 35-47; R. M. Burrell, "al-Manâma", *EP* (İng.), VI, 357-358; X. de Planhol, "Bahrain", *EI*, III, 506-508.

MUSTAFA L. BİLGE

el-MENÂR

(المنار)

Kahire'de

1898-1940 yılları arasında

yayımlanan kültürel ve siyasal dergi.

İlk sayısı 17 Mart 1898'de sekiz sayfa ve haftalık olarak çıkan *el-Menâr* bir yıl devam ettikten sonra aylık dergiye dönüştü. İlk sayısından itibaren benimsenen prensipler şu şekilde açıklandı: Hiçbir grubun taraftarı olmamak; *el-Menâr*'a saldıran herhangi bir gazeteye cevap vermemek, tanınmış kimselerin fikirlerine hizmet etmemek. Derginin amaçları da toplumsal, dinî ve ekonomik reformları (ıslahat) yaygınlaştırma, İslâm'ın dinî bir sistem olarak mevcut şartlarla çatışmadığını ispatlama şeklinde ortaya konmuştu. *el-Menâr*'ın diğer bir kuruluş amacı da Cemâleddîn-i Efgânî ve Muhammed Abduh'un çıkardığı *el-'Urvetü'l-vüşkâ* adlı derginin metodunu sürdürmek, özellikle bu yayım organının gayretlerini devam ettirmekti. Bunlar İslâm'a girmiş bâtıl inançları ve hurafeleri ortadan kaldırmak, mezhep taassubunu, evliya hakkındaki yanlış inançları, tarikatlar yoluyla gelen bid'atları yok etmek, değişik gruplar arasında hoşgörüyle geliştirmek, hal-

kın eğitim seviyesinin yükseltilmesini, eğitim reformuyla müslüman milletlerin ilerleme ve gelişmeye yönelmelerini ve bu konuda diğer milletlerle rekabet etmelerini teşvik şeklinde özetlenebilir. Dergi başlangıçta Osmanlı Devleti'ne bağlılığını, "Osmanlı devlet geleneği ve Sultan Abdülhamid'in siyaseti benimsenmiş olup Devlet-i Aliyye ciddiyetle savunulacak, halifeye samimiyetle hizmet edilecektir" cümlesiyle açıklamıştı.

İlk anda karşılaştığı güçlükleri çabuk aşan *el-Menâr*, Muhammed Abduh ve Emîr Şekîb Arslan'ın reform yanlısı makaleleriyle Mısır'ın yanı sıra diğer Arap ve İslâm ülkelerinin özgürlüğünü desteklemiş. Abdurrahman el-Kevâkibî'nin *Ümmü'l-kurâ* adlı kitabını, ayrıca Kur'an-ı Kerim tefsiri (*Tefsîrü'l-menâr*) neşrederek bu ülkelerde kendini tanıtmış ve okuyucu sayısını arttırmıştır. *el-Menâr*'da Cemâleddîn-i Efgânî, Abdurrahman el-Kevâkibî, Muhammed Abduh, Cemâleddin el-Kâsımî gibi düşünürlerin yazılarına yer verilmiş olmakla birlikte dergi genel olarak M. Reşîd Rızâ'nın bir eseri mahiyetindedir. İlk yıllarında *el-Menâr*'a Muhammed Abduh ve Mısır medenî mahkemeleri başkanı Fethî Zağlûl destek vermiş, dergi özellikle Muhammed Abduh'un sesi

ve onun fikirlerinin yayıcısı olarak görülmüştür. Reşîd Rızâ'nın *el-Menâr* paralelindeki çalışmaları İslâm dünyasında yankı uyandırmış, Romanya'da bulunan Rûhânî İlimler ve Psikolojik Araştırmalar Cemiyeti 1933'te kendisine şeref üyeliğine seçildiğini bildiren bir mektup yazmış, ayrıca şarkiyatçılar ve Avrupalı araştırmacılar, *el-Menâr*'ın İslâm dünyasıyla Fransa Afrikası ve Endonezya'daki etkilerinden ve buralardaki taraftarlarının çokluğundan övgüyle söz etmeye başlamışlardır.

el-Menâr'ın ilk otuz dört cildi otuz yedi yıllık bir süre zarfında yayımlanmıştır (1898-1935). Reşîd Rızâ'nın 1935'te ölümünden sonra XXXV. cildin neşri altı yıllık bir zamana yayılmıştır (Temmuz 1935 – Eylül 1940). Derginin zamanla sabitleşen bölümleri tefsir, makaleler, eğitim öğretim, fetvalar, haberler-yorumlar ve kitap tanıtımlarından ibarettir.

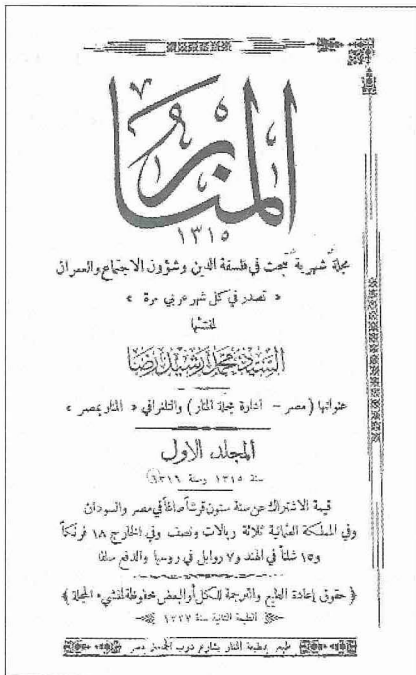
Reşîd Rızâ'nın kitaplarının büyük bir kısmı önce dergide tefrika edilmiş, ardından kitap halinde basılmıştır. Bu tür eserlerinden bazıları *Tefsîrü'l-Menâr*, *Muhâveretü'l-muşlih ve'l-mukallid*, *el-Hilâfe evi'l-imâmetü'l-uzmâ ve Fetâvâ'dır*. *el-Menâr*'ın III. cildinden itibaren Muhammed Abduh'un tefsir dersleri Reşîd Rızâ'nın tuttuğu notlara dayanarak neşredilmeye başlanmıştır. Derginin X. cildinde tefsir Nisâ sûresinin 125. âyeti-ne kadar gelmişti. Muhammed Abduh bu sırada vefat ettiğinden Reşîd Rızâ tefsire bizzat devam etmiş, daha önce küçük notlar dışında ilâvede bulunmadan üstadının tefsirini kaleme alıp yayımlarken bundan sonra kendine mahsus bir metotla tefsir faaliyetini sürdürmüştür. *el-Menâr*, tefsir ilminin teknik yönlerine dalmadan Kur'an-ı Kerim'in muhtevasını insanlara sunmayı hedeflemiştir. Muhammed Abduh "İlmî tefsir" olarak adlandırılacak olan, Kur'an'da modern ilimlerin temelini araştıran eğilimden yana görünürken Reşîd Rızâ bu tavra karşı daha ihtiyatlı yaklaşmıştır. *el-Menâr*'ın III ve IV. ciltlerinde neşredilen "Muhâveretü'l-muşlih ve'l-mukallid" adlı yazılarında Reşîd Rızâ yenilik, islâm ve İslâm'da birlik gibi kendine amaç edindiği temel konulara dair görüşlerini karşılıklı konuşma şeklinde ifade etmiştir. Reşîd Rızâ'nın Türkiye'de hilâfetin yetki alanının sınırlandırılması üzerine kaleme almaya ve *el-Menâr*'da 1922'de yayımlamaya başladığı hilâfete dair makaleleri, bu konudaki klasik bilgilerin derlenmesi, tahlili ve tenkidinin yanı sıra birtakım yeni fi-

kirleri de içermektedir. Derginin ana bölümlerinden olan fetvalar kısmında ise Reşîd Rızâ birçok dinî konuda fetva vermiştir. İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinden gelen sorular için verilen fetvaların klasik fetva kitaplarında yer alanlardan farklı olarak delilli ve tartışmalı olduğu görülür.

Reşîd Rızâ'nın *el-Menâr*'daki yazılarına ve genel tutumunu iki merhaleye ayırmak gerekir. Birincisi, 1898'den Muhammed Abduh'un vefatına kadar (1905) siyasetten uzak kalarak sadece dinî islahat üzerinde durduğu, gerek Osmanlı gerekse İngiliz siyasetiyle ilgili herhangi bir konuya girmedikleri dönemdir. İkincisi siyaset konuları ele aldığı dönem olup *el-Menâr*'ın yayın hayatında yeni bir yöneliş başlangıcını teşkil eder. Reşîd Rızâ 1905 yılından itibaren Osmanlılar'ı devlet bünyesinde çeşitli reformlar yapmaya, monarşiden doğan baskılarla mücadele etmeye çağırarak, meşrutî idareye geçilmesini istemiş ve *el-Menâr* sayfalarında Sultan Abdülhamid'e hücum etmiştir. Türkler'in diğer Osmanlı unsurlarıyla birlikte tek devlet çatısı altında beraber olmasını isteyen Reşîd Rızâ, her alanda demokrasinin hâkim olabilmesi için anayasa ruhunun yaygınlaştırılması doğrultusunda herkesi İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ni desteklemeye davet ediyordu. İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Türkçülük esasına dayanan gerçek niyeti ortaya çıkınca *el-Menâr* İttihatçılar'ın benimsediği Turancılık akımına karşı çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin iyice zayıflamasından sonra *el-Menâr*, Avrupalılar'a karşı mücadele etmek amacıyla Şerîf Hüseyin'in başlattığı ayaklanmayı destekledi. Çünkü *el-Menâr*'a göre bu ayaklanma İttihatçılar'a karşı bir hareketti. Ancak Şerîf Hüseyin'in İngilizler'le gizli bir anlaşma yaparak nüfuz alanını genişletme ve hilâfetini ilân etme niyetini öğrenince ona şiddetle hücum etti ve kendi görüşlerine daha yakın bulduğu Suûdîler'in tarafında yer aldı. I. Dünya Savaşı'nın ardından özellikle Hicaz bölgesinin Abdülazîz b. Suûd'un hâkimiyetine girmesiyle birlikte Sünnî bir mezhep olarak kabul ettiği Vehhâbilîliği destekledi. Reşîd Rızâ'nın bu noktaya gelmesinde Muhammed Abduh'un vefatından sonra onun Hanefî-Mâtüridî çizgisinden uzaklaşarak Hanbelî çizgisine yönelmesi etkili olmuştur. Nitekim tevhid ilkesine aykırı görünen uygulamalara karşı *el-Menâr*'ın sürekli saldırıları İbn Teymiyye'ye ve onun fetvalarına

el-Menâr'ın I. cildinin ikinci baskısının kapağı (Kahire 1327)

dayanıyordu. Reşid Rızâ'nın bu yönelişinin diğer bir yansıması da Abdüh'un ardından tasavvufa karşı daha sert bir tavır alması şeklinde olmuştur. Reşid Rızâ, tasavvufun da fıkıh ve kelâm gibi İslâmî esaslara dayandığını kabul etmekle birlikte vahdet-i vücûd, dinin temel ilkeleriyle bağdaşmadığını düşündüğü bazı te'viller ve dinin zâhiriyle uzlaştırılmasını imkânsız gördüğü bazı konularda bile mürşide kayıtsız şartsız itaat gibi hususların tasavvufa eski din ve düşüncelerden geçtiği kanaatindeydi.

BİBLİYOGRAFYA :

Charles C. Adams, *Islam and Modernism in Egypt*, New York 1968, s. 177-204; M. Sâlih el-Merrâküşî, *Tefkîru Muhammed Reşid Rızâ*, [baskı yeri yok] 1985 (ed-Dârü't-Tûnisîyye), s. 57-76; Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî, *el-Menâr ve'l-Yemen*, Dimaşk 1408/1987, s. 13-22; Cevdet Ahmed Cevdet, *Mecelletü'l-Menâr ve eserü'hâ fi kazâya'l-fikri'l-İslâmî* (doktora tezi, 1987), Câmîatü'l-Ezher, Külliyyetü'l-lugatî'l-Arabiyye; Ahmed Fehd Berekât eş-Şevâbike, *Muhammed Reşid Rızâ*, Amman 1409/1989; Muhammed Harb, *es-Sultân 'Abdülhamîd eş-şânî*, Dimaşk 1990, s. 261-264; M. Recâî Reyfân, "Reşid Rızâ ve Mecelletü'l-Menâr mâ beyne 1898-1919", *el-Hayâtü'l-fikriyye fi'l-vilâyetü'l-Arabiyye eşnâ'e'l-ahdi'l-Osmânî* (nşr. Abdülcelîl et-Temîmî), Zağvân 1990, s. 231-263; J. Bluhm-Warn, "al-Manar and Ahmad Soorkattie", *Islam: Essays on Scripture, Thought and Society* (nşr. P. G. Riddel – T. Street), Leiden 1997, s. 295-308; E. Sirriyeh, *Sufis and Anti-Sufis*, Surrey 1999, s. 98-102; İbrâhim Ahmed el-Adevî, *Reşid Rızâ el-imâm el-mücâhid*, Kahire, ts. (el-Müessesetü'l-Misriyyetü'l-âmme); Hayreddin Karaman, *Gerçek İslâm'da Birlik*, İstanbul, ts. (Nesil Yayınları), s. 115-167; J. Jomier, "al-Manâr", *El²* (İng.), VI, 360-361.

MUHAMMED HARB

MENÂRÜ'L-ENVÂR

(منار الأنوار)

Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin
(ö. 710/1310)

fıkıh usulüne dair eseri.

Gerek sistematik gerekse içerik bakımından küçük bazı takdim ve tehirler dışında, fukaha metoduyla yazılmış en önemli Hanefî usul kitaplarından biri olan Pezdevî'nin *Kenzü'l-vüşûl*'ünden ihtisar edilmiştir. Fasil ve bab sistemine göre yazılan eserde bütün alt başlıklar, tertip ve tasnifler de yine Pezdevî'ye aittir. Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin *Menâr*'ını meşhur kılan husus ise bütün fıkıh usulü konularını özet halinde veren kullanışlı bir metin olmasıdır. Usul konusunda Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşler "sahih", "muhtâr" ve "cumhura göre" gibi ifa-

delerle belirtilmiş, ihtilâf durumunda Ebü Hanife'den rivayet edilen görüşler zikredilerek bunlardan sahih olanlarına ayrıca işaret edilmiştir. Farklı görüş sahiplerinin isimlerinin belirtilmediği eserde sadece Ebü Hanife ve Ebü'l-Hasan el-Kerhî'nin adlarına rastlanmaktadır. Asırlarca medreselerde ders kitabı olarak okutulan *Menârü'l-envâr* (Delhi 1287; Bulak 1298; İstanbul 1315, 1326; Agra 1319-1320) üzerinde şerh, hâşiye, ihtisar ve tercüme olmak üzere birçok çalışma yapılmıştır.

Şerhleri. 1. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Keşfü'l-esrâr* (I-II, Bulak 1316; I-II, Beyrut 1406/1986, Molla Civen'in *Nûrü'l-envâr* adlı şerhiyle birlikte). 2. Alâeddin el-Haskefî, *İfâdatü'l-envâr 'alâ usûli'l-Menâr* (I-II, İstanbul 1300; I-II, baskı yeri yok, 1992). İbn Âbidîn, bu şerh üzerine *Nesemâtü'l-esâr 'alâ İfâdatü'l-envâr* adıyla bir hâşiye yazmıştır (İstanbul 1300; Kahire 1328). 3. Zeynüddin İbn Nuceym, *Fethu'l-gaffâr* (I-II, Kahire 1936). *Ta'liku'l-envâr 'alâ 'uşûli'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 329; Cârullah Efendi, nr. 536; Hamidiye, nr. 430) ve *Mişkâtü'l-envâr fi Uşûli'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 368, Şehid Ali Paşa, nr. 654; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1352) adıyla da anılmaktadır. İbn Nuceym'in bu şerhi üzerine Abdurrahman el-Bahrâvî'nin bir hâşiyesi bulunmaktadır (I-II, Kahire 1936). 4. Molla Civen, *Nûrü'l-envâr* (I-II, Beyrut 1406/1986). Eser üzerine Muhammed Abdülhalîm el-Leknevî *Kamerü'l-akmâr 'alâ Nûri'l-envâr* ismiyle bir hâşiye yazmıştır (Leknev 1877; I-II, Bulak 1316; I-II, Beyrut 1415/1995). 5. Zeynüddin Abdurrahman b. Ebü Bekir (İbnü'l-Aynî), *Şerhu'l-Menâr* (İstanbul 1292, İbn Melek'in *Şerhu Menâri'l-envâr* ile birlikte). 6. İbn Melek, *Şerhu Menâri'l-envâr fi usûli'l-fıkh* (İstanbul 1292, önceki eserle birlikte). *Menâr*'ın en yaygın şerhlerinden biri olup üzerine çeşitli hâşiyeler yazılmıştır. Bunlar arasında Şerefeddin Yahyâ b. Karaca er-Ruhâvî'nin *Hâşiye 'alâ Şerhi İbn Melek 'ale'l-Menâr*'ı (Râgıb Paşa Ktp., nr. 402, 404; Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 154, Reşid Efendi, nr. 1215, Cârullah Efendi, nr. 480), Azmîzâde Mustafa Hâletî'nin *Netâ'icü'l-efkâr 'alâ Şerhi İbn Melek li'l-Menâr*'ı (İstanbul 1315, 1317) ve Râdiyyüddin İbnü'l-Hanbelî'nin *Envârü'l-halek 'alâ Şerhi'l-Menâr l'İbn Melek*'i (İstanbul 1315) anılabilir. 7. Evliyaefendîzâde Ahmed Ziyâeddin, *Hulâsatü'l-efkâr*

(İstanbul 1314). 8. Ebü'l-Fezâil Sa'deddin ed-Dihlevî, *İfâdatü'l-envâr fi idâ'eti usûli'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 501; Ayasofya, nr. 988; Damad İbrâhim Paşa, nr. 483; Fâtih, nr. 1410, 1411). 9. Hibetullah b. Ahmed et-Türkistânî, *Tebşiratü'l-esrâr fi şerhi'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2190). 10. Ekmeleddin el-Bâbertî, *el-Envâr fi şerhi'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 537; Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 187; Şehid Ali Paşa, nr. 651, 652). Ebüssüüd Efendi, Bâbertî'nin bu şerhinin giriş kısmı üzerine *Hâşiye 'alâ evâ'ili Şerhi'l-Menâr* adıyla bir hâşiye yazmıştır (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2035, vr. 21-27). Bu hâşiye ayrıca *Şevâkıbü'l-enzâr fi evâ'ili Menâri'l-envâr* ismiyle de anılmaktadır (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 8025). 11. Cemâleddin Yûsuf b. Kûmârî Ankaravî, *İktibâsü'l-envâr fi şerhi'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 757, Fâtih, nr. 1412, 1413; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1788). 12. Kivâmüddin el-Kâkî, *Câmi'u'l-esrâr fi şerhi'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 501; Fâtih, nr. 1415-1421; Lâleli, nr. 753; Serez, nr. 541, 542). 13. Şerefeddin b. Kemal b. Hasan el-Kırîmî, *Şerhu Menâri'l-envâr* (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1730; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 702). 14. Celâleddin Resûl b. Ahmed et-Tabbânî, *Şerhu Menâri'l-envâr* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 655). 15. Kara Sinan, *Şerhu Menâri'l-envâr* (Süleymaniye Ktp., Yozgat, nr. 373). Zeynü'l-Menâr adıyla da anılmaktadır (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 539; Manisa İl Halk Ktp., nr. 422). 16. Alâeddin Ali b. Mûsâ Koçhisârî, *el-Fevâ'idü's-şemsiyye li'l-Menâri'l-Hâfızıyye* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1398). 17. Cemâleddin Nukrekâr, *Şerhu'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 760; Yûsuf Ağa, nr. 187). 18. Mîrek el-Buhârî diye tanınan Muhammed b. Mübârek Şah, *Medârü'l-fuhûl fi şerhi Menâri'l-üşûl* (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 302). Müellif bu eserini *Dâ'iretü'l-vuşûl* adıyla ihtisar etmiştir (Kalküta 1246; Leknev 1295). 19. Muhammed Emîn b. Muhammed Üsküdârî, *Naẓratü'l-enzâr fi şerhi'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 507; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş Emîr Hoca, nr. 106, 107). 20. Muhammed b. Cîrbâs b. Abdullah, *Mîrkâtü'l-efkâr fi şerhi'l-Menâr* (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 467; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 900). 21.